

Reform av straffverkställigheten i Sverige.

Av Presidenten KARL SCHLYTER.

I det program för en reform av straffsystemet och straffverkställigheten som framlades i statsråd den 20 april 1934¹⁾ framhölls, att vid utredningen av frågan om verkställigheten av de omedelbart ådömda frihetsstraffen i främsta rummet borde beaktas, huruvida icke möjlighet för en större differentiering i behandlingen av fångarna skulle kunna åvägabringas. Även fångarna inom en och samma kategori borde göras till föremål för en individuell behandling i större utsträckning än nuvarande system medgäve. Cell- och gemensamhetsstraffens inbördes förhållande till varandra borde ånyo övervägas. Större frihet att välja mellan dessa olika straffformer borde inrymmas åt fångvårdsmyndigheterna. Nuvarande reglementariska föreskrifter rörande fångvården vore i flera avseenden föråldrade och borde underkastas en grundlig revision i syfte att humanisera fångbehandlingen. Bland den mängd av frågor som här påkallade lösning kunde såsom ett exempel nämnas öppnande av möjlighet till permission från fängelset för särskilda ändamål. Singeshultssystemet — alltså verkställigheten av frihetsstraff i helt öppen anstalt eller koloni — borde komma till väsentligt ökad användning. Överhuvud torde anstaltsvården kunna klädas i friare former än de då i allmänhet tillämpade. Särskilt borde beaktas att fången

¹⁾ Se N. T. f. Str. 1934 s. 319.

under sista delen av strafftiden bereddes en ökad rörelsefrihet, så att övergången till friheten såvitt möjligt jämnades. Lättnader borde åvägbringas i förutsättningarna för erhållande av villkorlig frigivning. Det borde övervägas om icke villkorlig frigivning kunde införas som ett normalt sista led i straffverkställigheten och en övergång till den fulla friheten. De förslag som kunde komma att utarbetas rörande straffverkställigheten vore i vissa avseenden ägnade att utöva inflytande även på verkställigheten av skyddsåtgärderna förvaring och internering. Slutligen ägde ett oupplösligt samband rum mellan reglerna för fångars vård och behandling å ena sidan och åtgärderna till skydd för frigivna fångar å den andra.

Detta omfattande reformprogram, vars slutliga genomförande under årens lopp successivt förberetts genom partiella reformer,²⁾ har definitivt bragts i hamn genom den av 1945 års höstriksdag antagna, den 21 december 1945 promulgerade lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m., vilken träder i kraft den 1 juli 1946.

På en punkt har utvecklingen tagit en annan riktning än man tänkte sig 1934. I programmet ingick även det uttalandet, att för underlättande av differentieringen i fångarnas behandling en koncentration av straffverkställigheten till ett fåtal anstalter, däribland en stor huvudanstalt med erforderliga annex av olika slag, torde vara att förordas; »ungdomsfängelset» borde förläggas helt avskilt från andra anstalter.

Den första stora reform som man — i enlighet med ett samtidigt framlagt program för en reform av straffsystemet — grep sig an med, var att efter danskt mönster införa den nya straffformen ungdomsfängelse. Lag härom utfärdades redan den 15 juni 1935.³⁾ Efter förebild från Sobysogaard tänkte man sig utom en upptagningsanstalt motsvarande

²⁾ Se N. T. f. Str. 1935 s. 269, 1940 s. 216, 1941 s. 109, 1942 s. 141, 1943 s. 73, 208, 1944 s. 1, 27, 58, 1945 s. 263.

³⁾ Se N. T. f. Str. 1935 s. 249 och 1941 s. 157.

ungdomsavdelningen i Nyborgs fängelse — härtill skulle användas ett litet kronohäkte i Nyköping — allenast en stor huvudanstalt, förlagd till Skenäs kungsgård. Disciplinfall skulle överföras till en disciplinavdelning vid annan fängvårdsanstalt.

Snart nog visade det sig att Skenäsanstalten inte räckte till. Man hade till en början uppfört allenast en paviljong med 30 bostadsrum. Andra provisoriska anstaltsutrymmen fick tagas i anspråk. Det visade sig att domstolarna till ungdomsfängelse dömde icke allenast, såsom meningen varit, »raske Dreng» (Goll) utan både psykopater och intellektuellt efterblivna (debila och sinkare). Här kom de provisoriska småanstalterna väl till pass. En fick mottaga de efterblivna. Psykopaterna och vissa svårdisciplinerade fördelades på ett par anstalter av mera sluten karaktär. Paviljongerna å Skenäs har utökats till tre, så att även på huvudanstalten en differentiering i olika grupper kan genomföras.⁴⁾

Erfarenheterna av denna decentralisering av ungdomsanstalterna var uteslutande goda. Den gamla erfarenheten, att man inom vården av asociala lättast får reformer genomförda i fråga om ungdomen och sedan lär härav för behandlingen av de äldre, besannades. Erfarenheterna från verkställigheten av ungdomsfängelsestraffet har tillgodokommit verställigheten av frihetsstraffen för de äldre, fängelse och straffarbete.

Detta gäller både anstaltsorganisationen och fängbehandlingen. 1920-talets intresse för stora fängvårdsanstalter har

⁴⁾ De nuvarande ungdomsanstalterna för män är Nyköping (25 pl., sluten, mottagningsavdelning), Skenäs (90 pl., öppen, normalfall), Åby i Fundbo (22 pl., öppen, företrädesvis normalfall), Måshult (25 pl., öppen, intellektuellt efterblivna), Uppsala (40 pl., halvsluten, vissa psykopater, svårdisciplinerade och återintagna) samt Ystad (36 pl., halvsluten, företrädesvis psykopater). Anstalterna för kvinnor är Växjö (15 pl., sluten, mottagningsavdelning samt vissa psykopater och svårdisciplinerade), Lannaskede (36 pl., öppen, normalfall), Sjölid (12 pl., öppen, gravida och mödrar med barn) samt Viebäck (öppen, reservutrymme).

utbytt mot en strävan efter mindre anstalter för att möjliggöra bättre differentiering och öppnare anstaltsvård. I det aktuella anstaltsprogrammet ingår till och med att Långholmsanstalten skall försvinna utan att ersättas med någon liknande stor anstalt. Insikten om att det stora flertalet fångar är tämligen ofarliga och icke alls behöver omhändertagas i anläggningar av den fästningsliknande karaktär som utmärker våra nuvarande fängelser har vid planläggningen av det nya anstaltsväsendet lett till en helt ny anstaltstyp, som föga skiljer sig från vanliga bostadshus. Inflytandet från ungdomsanstalterna är här påfallande.

Det av strafflagberedningen framlagda anstaltsprogrammet har ännu icke i sin helhet prövats och godkänts av statsmakterna. Men principerna för anstaltsreformen har fastställts genom lagen den 21 december 1945, och justitieministern, statsrådet HERMAN ZETTERBERG, uttalade sig utförligt om dem i propositionen till höstriksdagen 1945, varigenom lagförslaget om straffverkställigheten underställdes riksdagen, samt i riksdagens kamrar i samband med förslagets antagande den 5 december 1945. Den sålunda skisserade anstaltsorganisationen innebär bl. a. att den öppna anstaltsvården väsentligt utvidgas på bekostnad av den slutna. För detta ändamål skall enligt förslaget tagas i anspråk befintliga och nyförvärvade kolonier av den lantgårdstyp, som fångvården sedan länge med gott resultat prövat i mindre omfattning, ävensom ett antal nybyggda öppna anstalter samt, huvudsakligen för att möta tillfälliga stegringar av klientelet, öppna förläggningar, främst avsedda för fångar med längre strafftid. Allteftersom öppna anstalter tillkommer, skall ett antal äldre slutna fängelser nedläggas. Under en övergångstid skall enligt justitieministerns plan det ökade behovet av öppna anstalter tillgodoses genom inrättande av kolonier. På de öppna anstalterna skall de intagna företrädesvis sysselsättas med arbeten i det fria men i lämplig utsträckning även med verkstadsarbete och hantverk.

Första lagutskottet, vars utlåtande godkändes av riksdagen, anslöt sig i princip till förslaget men framhöll såsom önskvärdt att man icke under någon mera avsevärd tid stannade vid provisoriet att använda endast kolonier för den öppna anstaltsvården. Visserligen skulle kolonierna, enligt vad som uttalades i förslaget, i viss utsträckning förses med enmansutrymmen, men detta oaktat torde det komma att finnas många som av olika skäl ej lämpligen borde vara intagna på anstalter av kolonikaraktär, ehuru det ur behandlingssynpunkt vore olämpligt att placera dem i slutna fängelser. Det vore därför av vikt att frågan om nybyggnad av öppna anstalter snarast bringades till en lösning.

1945 års riksdag anvisade medel till förvärv av vissa kolonier och till modernisering av äldre anstalter. Däremot har någon proposition om fångvårdsstyrelsens anslagsbehov i övrigt för straffverkställighetsreformens genomförande från den 1 juli 1946, när detta skrives (början av mars 1946), ännu icke avlämnats till årets riksdag.

Erfarenheterna av hur de å olika fångvårdsanstalter intagna själva ser på straffverkställigheten har givit vid handen, att det strafflidande som överskuggar allt annat är själva frihetsförlusten. Ett kortare aldrig så strängt straff föredrages framför ett som är förenat med allehanda fri- och rättigheter men något längre. Man har därför ansett sig kunna utgå ifrån att varken den allmänpreventiva eller den individualpreventiva effekten av ett frihetsstraff blir nämnvärt större eller mindre allt efter dess mer eller mindre stränga verkställighet. Detta möjliggör en humanisering av straffverkställigheten utan risk för att straffet förlorar sin verkan. Ur samhällets synpunkt är det uppenbarligen angeläget att den dömda efter anstaltsvistelsen återföres till samhällslivet med bättre utsikter att reda sig och icke med försämrade möjligheter härtill. I detta avseende kan framför allt mot cellstraffet men även mot

sluten fängvård över huvud anmärkas, att anstaltslivet med dess avskildhet från yttervärlden är ägnat både att nedsätta den intagnes fysiska kondition och, framför allt, att avtrubba hans initiativkraft och förmåga av självverksamhet.

Från dessa utgångspunkter har den nya verkställighetslagen genomfört ett vidsträckt användande av öppna vårdformer i stället för sluten anstaltsvård, cellstraffets avskaffande i princip till förmån för en vidgad gemensamhet mellan de intagna, ökade möjligheter för de intagna att upprätthålla kontakten med yttervärlden, vidgade förmåner i fråga om rent personliga angelägenheter, ett mera rationellt utnyttjande av de intagnas arbetskraft och ökade krav på deras arbetsvillighet och arbetsintensitet.

Lagen reglerar icke blott verkställigheten av de allmänna frihetsstraffen fängelse, som kan ådömas från en månad till två år⁵⁾, och straffarbete som ådömes från två månader till 10 år⁵⁾ eller på livstid, utan även verkställigheten av ungdomsfängelse samt av skyddsåtgärderna förvaring och internering. Dessa är icke straff i teknisk mening, men efter verkställighetsreformens genomförande skiljer de sig icke från fängelse eller straffarbete annat än genom sin tidsbestämmdhet, om man bortser från vissa mindre väsentliga särskilda förmåner som tillkommer de förvarade och internerade.

Bland de för alla dessa frihetsberövande brottspåföljder gemensamma verkställighetsreglerna må följande här återgivas.

24 § första stycket.

Intagen skall behandlas med fasthet och allvar och med aktning för hans människovärde. Han skall sysselsättas med lämpligt arbete och i övrigt erhålla sådan behandling att hans anpassning i samhället främjas. Skadliga verkningar av frihetsförlusten skola såvitt möjligt förebyggas.

30 § första stycket.

Intagen är skyldig att i den omfattning fängvårdsstyrelsen bestämmer deltaga i undervisning som meddelas inom anstalten.

⁵⁾ Vid sammanträffande av brott kan tiden förlängas med upp till 2 år.

Han bör uppmuntras till självstudier och annan lämplig fritidssysselsättning.

31 §.

I den utsträckning det kan ske utan olägenhet må intagen skaffa sig eller mottaga böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan bereda honom lämplig sysselsättning under fritid ävensom äga tillgång till lån ur anstaltens bibliotek. Tillfälle till tidningsläsning bör beredas intagen.

36 § första stycket.

Fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen äger meddela intagen tillstånd att besöka närstående som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning, så ock att i annat fall, då med hänsyn till strafftidens längd eller eljest starka skäl äro därtill, lämna anstalten för viss kort tid, allt såframt fara för missbruk ej kan anses föreligga.

40 §.

Det åligger styresmannen att i god tid förbereda intagens frigivning eller utskrivning. För detta ändamål bör han genom hänvändelse till skyddskonsulent, skyddsförening, arbetsförmedlingsanstalt, allmänt eller enskilt hjälporgan eller enskild person söka bereda den som skall frigivas eller utskrivas lämplig arbetsanställning eller annan försörjningsmöjlighet ävensom i övrigt vidtaga sådana åtgärder som kunna hjälpa denne att föra ett laglydigt och samhällsnyttigt liv.

I vissa av de yttranden som avgåvos över strafflagberedningens förslag gjordes med skärpa gällande att dess genomförande, åtminstone i vissa delar, skulle medföra olägenheter ur allmänpreventiv synpunkt genom att straffhotets verkan försvagades. Till bemötande härav anförde justitieministern i propositionen bl. a., att en straffverkställighet som, med bibehållande av nödig fasthet, i görlig mån tillgodoser syftet att främja de dömdas tillrättaförande och därmed förebygga återfall, i längden även för allmänna rättsuppfattningen torde förefalla mera rationell och effektiv än en verkställighet, som för att betona straffets karaktär av avskräckningsmedel innefattar föreskrifter som ej ha annan mening än att tillfoga den dömda ett lidande utöver själva frihetsförlusten. Justitieministern uttalade i detta sammanhang, att straffets allmänpreventiva verkan enligt en utbredd uppfattning bygger mindre på avskräckning än på den moralbildande och moraluppehållande effekten av

vetskapen om straffrättsordningens existens och upprätthållande överhuvud taget.

I riksdagen yrkades i väckta motioner införande i förslaget 24 § av ett stadgande att verkställigheten skulle ske på sådant sätt att, *under beaktande av straffets betydelse för den allmänna laglydnaden*, den intagnes tillrättaförande främjades. Första lagutskottet fann att både straffets allmänpreventiva och dess individualpreventiva funktion måste *av lagstiftaren* beaktas vid straffverkställighetsreglernas utformning. Med någon jämkning i propositionens ordalydelse föreslog utskottet — och riksdagen godkände — föreskriften att intagen skall behandlas *med fasthet och allvar*, en bestämmelse som utskottet fann hava betydelse även ur allmänpreventiv synpunkt. Härmed samordnades den ur humanitetssynpunkt viktiga föreskriften, att intagen skall behandlas med aktning för hans människovärde. Att ålägga de verkställande organen att vid fångbehandlingen beakta straffets betydelse för den allmänna laglydnaden vore enligt utskottets mening icke lämpligt, då den enskilde fångvårdsmannen i en dylik föreskrift måhända skulle kunna finna stöd för uppfattningen att den intagne borde tillfogas särskilt lidande utöver det som ligger i själva frihetsförlusten. Straffverkställighetens individualpreventiva uppgift kom i utskottets av riksdagen godkända förslag till uttryck genom bestämmelsen att den intagne skall erhålla sådan behandling, *att hans anpassning i samhället främjas*.

Detta stadgande, som i sig innesluter ett helt kriminalpolitiskt program, har sin egen historia. Under pågående utskottsbehandling av propositionen skrev professor STEPHAN HURWITZ i »Politiken« för den 20 november 1945 en mycket välvillig artikel om lagförslaget. När Hurwitz skulle översätta bestämmelsen att verkställigheten skulle ske på sådant sätt att *den intagnes tillrättaförande* främjades, återgav han »tillrättaförande« med »Tilpasning til Samfundet«. Utskottet fann översättningen så förträfflig, att det översatte det danska uttrycket tillbaka till svenska: anpassning i samhället.

Det nuvarande progressivsystemet med fångarnas indelning i klasser med olika förmåner i alla tänkbara smådetaljer har radikalt avskaffats. Det behov som kan anses föreligga av en viss progression i behandlingen för att därigenom skapa ett lämpligt disciplin- och uppfostringsmedel, har i huvudsak tillgodosetts genom utsikten till snar förflyttning från sluten till öppen anstalt. Vissa förmåner utöver de i fångbehandlingen normalt ingående skall emellertid kunna tillerkännas fånge i mån av ådagalagd flit och gott uppförande. Sålunda skall t. ex. enligt 54 § styresmannen kunna medgiva straffånge att i större myckenhet än eljest är medgivet köpa vissa varor som för sådant ändamål tillhandahålles vid anstalten. Å andra sidan kan enligt 75 § förlust av förmån begagnas som disciplinär åtgärd. Den som bryter mot anbefalld ordning eller eljest visar klandervärd uppförande kan sålunda när han ej låter sig rätta genom lämpliga föreställningar eller förseelsen är av allvarlig beskaffenhet, bestraffas bl. a. med 1) förlust under viss tid eller tillsvidare av honom särskilt tillerkänd förmån, 2) förlust under viss tid, helt eller delvis, av rätt att inköpa varor som tillhandahålles vid anstalten, 3) förlust under högst fjorton dagar, i den omfattning styresmannen bestämmer, av rätt till tidningsläsning och innehav av annan litteratur. Men hela den gamla knappologin med olika förmåner i olika fångklasser har slopats.

I enlighet med vad nu sagts får intagen redan från anstaltstidens början åtnjuta de förmåner som angives i ovan återgivna 31 §. I fråga om de intagnas rätt till tidningsläsning förutsättes, att å varje fångvårdsanstalt vissa tidningar skall i lämpligt antal exemplar tillhandahållas de intagna på fångvårdens bekostnad.

En mycket omdiskuterad punkt har varit den i 36 § reglerade frågan om beviljande av permission åt intagen. Strafflagberedningen hade helt generellt föreslagit, att fångvårdsstyrelsen eller efter dess bemyndigande styresman

vid fängvårdsanstalt skulle äga bevilja intagen tillstånd att lämna anstalten för viss kort tid icke blott, såsom för närvarande är medgivet, för att besöka närstående som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning utan även i annat fall då med hänsyn till strafftidens längd eller eljest skäl därtill äro och fara för missbruk icke anses föreligga. Justitieministern ansåg permissionen utgöra ett värdefullt medel att motverka det skadliga inflytandet av isoleringen på en anstalt. För långlidsfångar ansåg han liksom beredningen, att permission i viss utsträckning borde ingå som ett normalt led i straffverkställigheten, när ordnings- och säkerhetssynpunkter icke lägga hinder i vägen. Även när strafftiden är kort, borde det finnas möjlighet att av särskild anledning bevilja intagen permission. Såsom av det ovan återgivna lagrummet framgår, erhöi det i sin slutliga redigering en något snävare avfattning än strafflagberedningen hade tänkt sig.

En punkt i strafflagberedningens förslag om vilken ingen strid stått, är styresmannens i 40 § reglerade befattning med eftervården. Styresmannen har att förbereda intagens frigivning eller utskrivning och för detta ändamål samarbeta med olika organ för eftervården av frigivna, framför allt skyddskonsulenterna. Angående villkorlig frigivning har inga bestämmelser behövt upptagas i verkställighetslagen, då detta ämne är uttömmande reglerat i 1943 års lag om villkorlig frigivning. Enligt denna sker obligatorisk villkorlig frigivning (när $\frac{1}{6}$ av strafftiden återstår, vid en strafftid av lägst 6 månader) efter beslut av varje fängvårdsanstalts styresman. Denne utser efter samråd med vederbörande skyddskonsulent tillsynsman för den frigivne samt meddelar närmare föreskrifter om vad den frigivne har att iakttaga, såsom beträffande vistelseort, bostad, arbetsanställning, utbildning, användande av fritid, avhållsamhet från bruk av rusdrycker m. m. Att fängvårdens funktionärer på nu angivet sätt erhållit beslutanderätt i eftervårdsfrågor har ansetts ägnat att hos dem väcka och

underhålla intresset för den dömdes återanpassning i samhället och har antagits sålunda komma att gynnsamt påverka fångbehandlingen inom anstalten. Angående samråd med anstaltsnämnden (om denna se nedan) i frågor om eftervård stadgas i 4 §. Här stadgas också skyldighet för nämnden att främja arbetsanskaffning åt intagen som skall lämna anstalten.

I fråga om intagna som är dömda till tidsbestämt frihetsstraff (fängelse eller straffarbete) gäller vissa särskilda verkställighetsregler. Av dessa är följande måhända de viktigaste.

43 § första stycket.

Beträffande straff- eller fängelsefänge skall, om det ådömda straffet uppgår till minst sex månader, till ledning för behandlingen så snart ske kan verkställas en såvitt möjligt fullständig undersökning av hans levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, anlag och kunskaper. Fångvårdsstyrelsen äger jämväl i annat fall förordna om sådan undersökning.

44 §.

Strafffänge skall börja undergå straffet i slutan stalt. Efter tre månader må han överföras till öppen anstalt. Äro särskilda skäl därtill, må han överföras till sådan anstalt även före utgången av nämnda tid. Fänge som vid verkställighetens början ej fyllt tjugufem år bör, såframt ej annat föränledes av hänsyn till hans yrkesutbildning eller andra särskilda skäl, så snart ske kan överföras till öppen anstalt.

45 §.

Fängelsefänge skall undergå straffet i öppen anstalt, såframt det ej med hänsyn till hans ålder, hälsotillstånd eller tidigare vandel, förefintlig möjlighet att bereda honom arbete eller förhållandena i övrigt måste anses olämpligt.

48 §.

Fänge som är intagen i öppen anstalt skall i regel arbeta tillsammans med andra fångar och må jämväl, om ej särskilda skäl äro däremot, tillbringa fritiden med dem.

49 §.

Fänge som är intagen i slutan stalt skall i regel arbeta tillsammans med en eller flera andra fångar. Han må dock, när undersökning enligt 43 § skall äga rum, hållas till arbete i enrum till dess undersökningen är avslutad.

Finner styresmannen, med hänsyn till fara för ordning och säkerhet inom anstalten eller för menlig inverkan fångarna emellan

eller av annan särskild anledning erforderligt att fånge arbetar i enrum, må han förordna därom. Utan fångvårdsstyrelsens medgivande må sådant förordnande ej meddelas för längre tid än en månad varje halvår. Medgivande som nu sagts må ej avse förordnande för längre tid än sex månader varje gång.

Då fånge arbetar i enrum, bör dörren hållas olåst, om det kan ske utan olägenhet. Jämväl i övrigt må lättnad i isoleringen medgivas under arbetstiden.

52 §.

Styresmannen skall anvisa fånge lämpligt arbete. Det bör såvitt möjligt vara ägnat att bereda honom yrkesutbildning eller att eljest främja utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig. Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till hans håg och fallenhet.

Fångelsefånge som arbetar i enrum må själv skaffa sig arbete som styresmannen godkänner.

Som belöning för arbetsflit och gott uppförande må fånge medgivas att med inskränkning i arbetstiden ägna sig åt studier eller annan utbildning.

53 §.

När det med hänsyn till strafftidens längd eller av annan särskild anledning finnes lämpligt och fara för missbruk ej kan anses föreligga, må fångvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen till förberedande av frigivningen medgiva, att fånge utför arbete hos arbetsgivare utom anstalten.

Att det i 43 § till ledning för fångklientelet's differentiering föreskrivna undersökningsförfarandet begränsats till straff- och fångelsefångar med minst sex månaders strafftid beror på att det i praktiken skulle stöta på stora svårigheter att företaga särskild undersökning beträffande en avsevärt större del av de dömda. Fångar med minst sex månaders strafftid skall obligatoriskt villkorligt frigivas, varför det beträffande dessa är av större vikt att undersökningen ger en så god bild av den intagnes personliga förhållanden som möjligt.

Regler om straffs undergående i öppen eller sluten anstalt lämnas i 44 och 45 §§. Så länge skillnaden mellan straffarbete och fångelse upprätthålles har det ansetts lämpligt att uppställa olika regler för korttidsfångar av den ena och den andra kategorin. Sålunda börjar straffånge alltid att undergå straffet på sluten anstalt och förblir där under de första tre månaderna, om inte särskilda skäl föreligger för hans överförande till öppen an-

stalt. Straffänge under 25 år skall i regel så snart ske kan överföras till sådan anstalt. Beträffande fängelsefänge är presumptionen för öppen anstalt; han bör alltså även om möjligt börja straffet i sådan anstalt.

Detta var den enda punkt i den 86 paragrafer långa lagen, där meningsskiljaktighet förelåg inom första lagutskottet, i det att tre ledamöter av sexton reserverade sig för att fängelsefänge som ådömts en strafftid icke överstigande tre månader i regel borde undergå straffet i slutna anstalt.

Emot den ståndpunkt som kommit till uttryck i reservationen — att de korta fängelsestraffens verkställande å öppen anstalt skulle möta betänkligheter ur allmänpreventiv synpunkt — framhölls av utskottet att placering av fängelsefänge i öppen anstalt med hänsyn till de ökade möjligheterna till effektivt arbete i regel icke torde innebära någon avsevärt mildare reaktion. Såsom justitieministern framhållit vore den nuvarande behandlingen av korttidsfångar på de slutna anstalterna behäftad med allvarliga brister, framför allt därigenom att fångarna icke kunde sysselsättas med rationellt arbete. Verkställigheten av de korta frihetsstraffen hade därigenom i många fall fått en prägel av slapphet, samtidigt som det slutna anstaltslivet medförde andra ogynnsamma verkningar. Den föreslagna övergången till öppen anstaltsvård hade framför allt motiverats med önskvärdheten att erhålla bättre arbetsmöjligheter. På de öppna anstalterna skulle korttidsfångarna sysselsättas dels med arbeten i det fria — bl. a. trädgårdsarbete, skogsarbete, vedhuggning, röjnings- och nyodlingsarbete — dels i lämplig utsträckning med hantverk och verkstadsarbete.

Cellstraffets avskaffande i princip sker genom 48 och 49 §§, vilka innehåller närmare regler rörande arbete i enrum och i gemensamhet med en eller flera andra fångar. Styresmannens befogenhet att föreskriva arbete i enrum har omgärdats med starka garantier mot missbruk. Å andra sidan har den nya lagen genomfört den ändring, att den

för närvarande efter viss strafftid inträdande helgemensamheten förlorar sin obligatoriska karaktär. Sålunda erhåller de verkställande myndigheterna alla de möjligheter som ur ordnings- och säkerhetssynpunkter kan vara erforderliga vid behandlingen av farliga fångar. Genom upprepade beslut av fängvårdsstyrelsen kan sådana fångar hållas isolerade under hela strafftiden.

Stadgandena om fångarbetet i 52 § kan sägas utgöra en tillämpning av föreskriften i 24 § att fånge skall erhålla sådan behandling att hans anpassning i samhället främjas. Justitieministern erinrade om att han funnit de öppna anstalterna böra i större utsträckning än man tidigare tänkt sig inrättas för verkstads- och hantverksdrift. Härigenom kommer också yrkesutbildningssynpunkterna att bli bättre tillgodosedda. I 53 § regleras möjligheten att bevilja intagen s. k. frigång, d. v. s. rätt att arbeta hos arbetsgivare utom anstalten. Av detta institut har goda erfarenheter vunnits vid dess tillämpning i fråga om de till ungdomsfängelse dömda och vissa straffångar med lång strafftid. Frigången har ansetts kunna bli av betydelse såsom ett övergångsstadium till villkorlig frigivning, särskilt den fakultativa formen därav.

Stadgandena angående ersättning till de intagna för utfört arbete är av den speciella natur, att det med hänsyn till det begränsade utrymmet icke synes vara anledning att här återgiva dem i vidare mån än att enligt 74 § K. M : t äger beträffande viss anstalt eller vissa intagna förordna att ersättning för utfört arbete skall utgå efter andra grunder än i allmänhet är stadgat (arbetspremier). Denna bestämmelse avser att öppna möjlighet att i vissa fall pröva ett system med avlöning enligt grunder som gäller på den fria marknaden med skyldighet för den intagne att gälda vissa underhålls- och vårdkostnader. Vissa bestämmelser har meddelats i syfte att möjliggöra att den intagnes arbetsinkomst i viss utsträckning användes till de anhörigas försörjning och till ersättning åt den som lidit skada genom brottet.

Den nya lagen innehåller även ett par kapitel av mera formell natur — 2 kap. Om straffdoms befordran till verkställighet och 3 kap. Om beräkning av strafftid m. m. — vilka väsentligen utgör en kodifiering av bestämmelser, som tidigare varit spridda i skilda lagar och författningar. Av ett allmännare intresse är bestämmelserna i 1 kap. 4 § om anstaltsnämnd. Vid varje fångvårdsanstalt skall finnas en anstaltsnämnd, bestående av styresmannen samt fyra av Konungen utsedda personer, av vilka en skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete eller eljest vara lagfaren, en skall vara befattningshavare vid anstalten samt minst en skall äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Bland de ledamöter av nämnden som icke är befattningshavare vid anstalten förordnar Konungen en att vara ordförande. Styresmannen skall, där det kan ske utan dröjsmål, till överläggning i nämnden upptaga frågor om fånges hållande i enrum under arbete eller fritid, om disciplinära åtgärder och om eftervård ävensom andra viktigare frågor. Nämnden har också att avgiva yttrande över ansökning om nåd eller villkorlig frigivning samt att behandla ärende som fångvårdsstyrelsen hänskjuter till nämnden eller vars upptagande påkallas av ledamot. Nämnden må besluta framställning till Konungen eller fångvårdsstyrelsen angående de intagnas behandling eller förhållandena å anstalten i övrigt. Utöver vad nu sagts har nämnden att medverka till upprätthållandet av önskvärd förbindelse mellan intagen och honom närstående samt att främja arbetsanskaffning åt intagen som skall lämna anstalten. De ledamöter av nämnden som icke på grund av sin tjänst har att taga befattning med de intagna åligger att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas behandling.

Inom riksdagen, som med vissa avvikelser från propositionen slutligen utformade anstaltsnämndens organisation, torde man vid denna institution ha fäst bestämda förhoppningar om effektiva insatser i fångvårdsarbetet. Härom yttrade första lagutskottet:

»För att giva fängvården en mera social prägel än den för närvarande äger, är det enligt utskottets uppfattning av betydelse att tillse att fängvården icke organiseras som något för sig avskilt, där endast fackmännen äga inflytande. Genom att möjligheter skapas för socialt intresserade lekmän att följa och taga del i fängvårdsarbetet kan detta komma att tillvinna sig det ökade förtroende och intresse från allmänhetens sida, som synes vara en viktig förutsättning för att den sociala sidan av fängvårdsarbetet verkligen skall komma att ge resultat. Det förhållandet att fängvården länge blivit efter i den sociala utvecklingen torde delvis kunna tillskrivas den omständigheten, att fängvården icke varit föremål för allmänhetens uppmärksamhet och intresse. För dem som äro intagna i fängvårdsanstalterna torde det jämväl — icke minst ur psykologisk synpunkt — vara av betydelse att från den egentliga fängvården fristående personer följa den behandling som kommer de intagna till del.«

I fortsättningen heter det:

»Vid ställningstagande till frågan om nämndens sammansättning har det för utskottet avgörande varit, att huvudsyftet med nämnden såsom ovan anförts skall vara att skapa ett samband mellan samhällslivet i allmänhet och fängvården. Genom nämnden ernås icke blott att fängvården tillføres fruktbärande impulser utifrån, utan därigenom skapas även en möjlighet till kontroll över de intagnas behandling. Med hänsyn härtill hör det utomstående inslaget i nämnden vara det förhärskande och sålunda — då av praktiska skäl antalet ledamöter icke bör överstiga fem — förutom styresmannen icke mer än en ledamot vara befattningshavare vid anstalten. Då nämnden vid sina sammanträden härutöver kan höra de befattningshavare den finner erforderligt, synes med den föreslagna sammansättningen fängvårdsmannasympunkterna bliva tillräckligt tillgodosedda.«

För att giva nämnden en självständig ställning och för att framhäva betydelsen av de uppgifter som tillkommer nämndens ledamöter beslöt riksdagen, att ledamöterna — med undantag av den självskrivne styresmannen — skall utses av K. M:t.

Den nya lagen träder i kraft den 1 juli 1946. Ovan lämnade redogörelse har icke eftersträvat fullständighet. Det har ansetts mera önskvärt att på det utrymme som stod till buds något utförligare behandla de viktigaste nyheterna. Intresserade läsare torde komplettera sin kännedom om reformen genom att taga del av den detaljrika nya lagen (Svensk författningssamling 1945 nr 872), straff-

lagberedningens betänkande (Statens offentliga utredningar 1944:50), den kungl. propositionen (1945 nr 342) samt första lagutskottets däröver avgivna utlåtande (1945 nr 52).

Den svenska fängsvårdens högt förtjänte tidigare chef, f. d. överdirektören VIKTOR ALMQUIST, har i denna tidskrift (1945 s. 118) ställt sig starkt kritisk mot åtskilliga nyheter i strafflagberedningens lagförslag i ämnet. Man kan förstå denna inställning från den gamla regimen män. Glädjande har varit att se hur reformen inom den nuvarande fängsvårdens tongivande kretsar mottagits med stor förståelse. Den enhällighet varmed reformen omfattats i regering och riksdag — statsrådet ZETTERBERGS företrädare som justitieminister, generaldirektören i socialstyrelsen THORWALD BERGQUIST, hade under sin ämbetslid deltagit i propositionens utarbetande och var beredd att framlägga densamma — gör att en eventuell opposition saknar auktoritativt stöd i några meningsskiljaktigheter inom de lagstiftande instanserna. Även lagrådet tillstyrkte reformen. Fängsvårdsstyrelsens chef, överdirektör HARDY GÖRANSSON, ledamot av strafflagberedningen, är en entusiastisk exekutor av de nya idéerna. Hos reformens upphovsmän — bland dem vill jag särskilt nämna strafflagberedningens sekreterare vid reformens utarbetande, byråsekreteraren i fängsvårdsstyrelsen TORGNÝ LINDBERG — är det en varm förhoppning att straffverkställighetsreformen i förening med de under senare år genomförda reformerna inom straffsystemet⁵⁾ skall verksamt bidra till ett bättre resultat av samhällets kamp mot brottsligheten.

---

⁵⁾ Se K. SCHLYTER, Straffbalk eller skyddsbalk? Tretton års strafflagsreformer, i Tiden 1946 marsheftet.